

19. ДАК, Ф. Р-1563, оп. 1, спр. 51.
20. ДАК, Ф. Р-1563, оп. 1, спр. 75.
21. ІР НБУВ, Ф. 374, оп.1, спр. 26.
22. Акуленко Віктор Іванович. Відлуння пам'яті: назад у майбутнє. – К. : Бізнесполіграф, 2008. – 400 с.
23. Ситник А. Відлуння пам'яті: назад у майбутнє // Відлуння віків. - 2008. - № 2(10). - С. 101–102.
24. ДАК, Ф. Р-1563, оп. 1, спр. 88.
25. ДАК, Ф. Р-1563, оп. 1, спр. 89.
26. ДАК, Ф. Р-1563, оп. 1, спр. 105.
27. ДАК, Ф. Р-1563, оп. 1, спр. 123.
28. ДАК, Ф. Р-1563, оп. 1, спр. 151.

**Людмила Бевз** (Київ), заступник директора  
з питань наукової роботи Музею гетьманства,  
кандидат історичних наук

### **Родина Шовкоплясів до початків Музею гетьманства**

Історія створення Музею гетьманства не була б повною без історії відносин з родиною українських науковців, істориків, археологів, музеєзнавців Шовкопляс Ганни Михайлівни та Івана Гавриловича.

І.Г.Шовкопляс та Г.М.Шовкопляс створили та підготували дуже багато наукових праць, статей, досліджень. Студенти історичних факультетів основи професійних знань здобувають, знайомлячись з працями Івана Гавриловича [8]. Вивчаючи історію українського музеєзнавства неможливо обійти стороною дослідження Ганни Михайлівни [1; 5]. Загальні біографічні дані цих видатних людей представлено в ряді енциклопедичних статей [2; 9; 10]. Дана стаття покликана відзначити внесок Івана Гавриловича та Ганни Михайлівни в створення та розбудову нового музею в молодій незалежній Україні.

Створюючи Музей гетьманства з нуля, директор Галина Іванівна Ярова залучала і своїх друзів та знайомих. Одними із перших була родина Шовкоплясів. Ганна Михайлівна, поважний археолог Національного музею історії України та її чоловік, відома постать в наукових колах України, д-р іст. наук Іван Гаврилович. От як про це говорить Ярова Г.І.: «Коли в 1993 р. я перейшла працювати на Поділ на Спаську, 16-б, до старовинного будиночку, за легендою „Будинку Мазепи”, то Ганна Михайлівна Шовкопляс сказала Іванові Гавриловичу (а була вона людиною величезної енергії): „треба Галі допомогти!”»

Тому, коли Музей гетьманства розпочав свою діяльність, родина Шовкоплясів стала частими гостями (1994–1996рр.). Іван Гаврилович любив працювати у бібліотеці музею. Він казав: «що так дуже зручно, не треба нічого замовляти, протягнув руку і дістав із шафи, все, що потрібно». Ганна Михайлівна, як досвідчений музейник, консультувала та вчила наукових співробітників Музею гетьманства, як печатати двері фондів, експозиційних залів, вести ключове господарство. Брала участь в усіх перших фондівих комісіях музею. Тобто, прагнула передати свої знання колегам, підсилити новостворений музей. Іван Гаврилович та Ганна Михайлівна брали активну участь у обговоренні

концепції Музею гетьманства. Зокрема, задум Івана Гавриловича на сьогодні втілений в життя. Оскільки в кам'яниці, в якій розташовується Музей гетьманства, неможливо розмістити зображення всіх гетьманів, він порадив подати в першому залі експозиції списки гетьманів за дослідженнями видатних вчених, таких як М.Грушевський, М.Максимович, Н.Полонська-Василенко, І.Крип'якевич.

У 1994 р. Україна відзначала 285-річчя від дня народження гетьмана Івана Мазепи. Музей гетьманства не міг залишити поза увагою цю подію. Кам'яницю, в якій розмістився музей, давня легенда називає «будинком Мазепи», споруджену за часів перебування при владі гетьмана Івана Мазепи на межі XVII–XVIII ст. У вересні того ж року колектив музею підготував наукову виставку «Іван Мазепа – Великий гетьман України». В жовтні була організована та проведена науково-практична конференція «Гетьман Іван Мазепа та його доба»[3,4]. Ганна Михайлівна та Іван Гаврилович Шовкопляси склали та видали спільно з Музеєм першу бібліографію видань про гетьмана Івана Мазепу в журналі «Неопалима купина».

Бібліографічний покажчик «Іван Мазепа – гетьман України (1687–1709 рр.) містить 437 друкованих праць. Серед них: книги, статті з тематичних збірників і журналів, альбомів та інших матеріалів, підготовлених вітчизняними й зарубіжними авторами, в тому числі й з української діаспори, опублікованих в Україні та країнах близького і далекого зарубіжжя [11, 236].

В 1996 р. Іван Гаврилович та Ганна Михайлівна спільно з Музеєм гетьманства підготували та видали бібліографічний покажчик праць про життя гетьмана Павла Скоропадського, приурочене до 50-річчя вшанування пам'яті керманіча Української Держави. Ними було опрацьовано 330 видань [7, 3].

Протягом всього життя Шовкопляси були відданими прихильниками музеїв, адже вони поклали на розвиток музейної справи не один десяток років. Про що свідчать їх біографічні сторінки.

Народився Іван Гаврилович 8 квітня 1921 р. в с. Лазірки Оржицького району Полтавської області в селянській родині.

В 1938 р. Іван Гаврилович вступив на історичний факультет Київського державного університету ім. Т.Г.Шевченка. Під час Другої Світової війни його відправили у м. Махачкалу Дагестанської АРСР у будівельні допоміжні війська. Тут він закінчив з відзнакою в 1942 р. історичний факультет Дагестанського державного педагогічного інституту. У 1942–1944 роках працював учителем географії та історії у середній школі м. Новокузнецька Кемеровської області. Повернувшись до Києва, він закінчив в 1945 р., також з відзнакою, історичний факультет Київського державного університету.

Музейна діяльність Івана Гавриловича розпочинається з 1940 р. Спочатку, як студент, на півставки, він працював екскурсоводом у Державному історичному музеї УРСР у відділі первісної археології [2, 10], вже по війні – науковим співробітником, а у 1944–1949 роках – завідувачем відділу. Певно, з того часу і закладається пристрасть до музеїв. В 1946–1949 роках навчався в аспірантурі, яку закінчив достроково.

З 1949 по 1973 роки І.Шовкопляс працював в Інституті археології. Він учений секретар (1949–1950), заступник директора з питань наукової роботи (1950–1960), старший науковий співробітник (1960–1967), завідувач відділу Інституту археології

(1967–1973). Брав участь у створенні і очолював відділ Інституту — Археологічний музей. Завдяки зусиллям І. Г. Шовкопляса історичні реліквії та знахідки археологів з 1954 р. залишаються в Україні та зберігаються в державних музеях.

Будучи відкритою людиною, він завжди мав необхідність поділитися набутим досвідом та знаннями. Тому закінчивши дослідження Мізинської стоянки, що тривало 7 років (1954–1961 рр.), він передав частину матеріалу до Чернігівського історичного музею, організував експозицію в Мізинському музеї.

У 1977 р. в с. Добраничівка Яготинського р-ну, Київської обл. Іван Гаврилович створив перший в Україні музей на місці розкопок палеолітичної пам'ятки — «Добраничівська палеолітична стоянка». Приміщення музею збудовано (як «накриття») безпосередньо на місці розкопок. Організацією музею займалися співробітники Яготинського історичного музею, а керував роботами д-р іст. наук, професор І. Г. Шовкопляс. Нині — це філіал Яготинського державного історичного музею.

Створені ним музеї, розділи експозицій відомі широким колам громадськості України і до сьогодні викликають захоплення відвідувачів.

Після захисту в 1964 р. докторської дисертації вчений спрямував свої знання на викладацьку діяльність. В 1954–1956 роках викладав в Педагогічному інституті ім. О. М. Горького, а 1971–1974 роках — в Київському державному університеті ім. Т. Г. Шевченка, отримав наукове звання професора.

З 1973 р. Іван Гаврилович працював в Центральній науковій бібліотеці (нині — Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського). Ним було підготовлено та видано ряд покажчиків з археології та історії України, бібліографії окремих видатних діячів України.

1995 р. Іван Гаврилович отримав державну нагороду — Заслужений діяч науки і техніки України, за наукові розвідки, досягнення, що дістали міжнародне визнання.

Життєвий шлях Івана Гавриловича скінчився 13 червня 1997 р.

Дружина Івана Гавриловича — Ганна Михайлівна Шовкопляс, також відомий науковець, археолог, музеєзнавець. Народилась вона 11 травня 1920 р. в Києві у сім'ї службовця.

З 1927 по 1937 р. навчалась у київській середній школі № 95.

У 1937 р. Ганна Михайлівна вступила на історичний факультет Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка, який закінчила у 1944 р. Після закінчення навчання вона прийшла на роботу в Державний історичний музей, де й працювала до останніх своїх днів. За роки роботи в музеї Ганна Михайлівна пройшла шлях від наукового співробітника відділу Київської Русі до завідувача відділу археологічних фондів[4,193].

Саме в Державному історичному музеї і поєдналися долі Ганни Михайлівни та Івана Гавриловича в 1946 р.

Ганна Михайлівна в музеї займалася фондовою роботою, читала цікаві та змістовні лекції для фахівців та широкого загалу, проводила незабутні екскурсії по експозиції музею та історичних місцях України. Вона брала участь у побудові нових музейних експозицій, входила до складу наукових груп, що розробляли такі виставки, як «1500-річчя Києва», «З історії символіки України», «З історії кераміки» та ін.

З 1965 р. до 1974 р. Ганна Михайлівна очолювала експедицію Державного історичного музею та Київської міської організації Товариства охорони пам'яток історії та культури з дослідження поселення Оболонь (Луг 4). Величезна колекція матеріалів з Оболоні зберігається у фондах Національного історичного музею України.

В останні роки Ганна Михайлівна займала посаду провідного наукового співробітника відділу археологічних фондів. У зв'язку з підготовкою до 100-річного ювілею з часу заснування Національного музею історії України, вона здійснила велику роботу з вивчення архівних матеріалів, пов'язаних з історією музею, його фундаторів та співробітників.

28 вересня 2001 р. Ганна Михайлівна пішла з життя.

Підтримка і дружба, яку Ганна Михайлівна і Іван Гаврилович висловлювали молодим науковцям, своїм колегам багатьох з них підштовхнула до важливих кроків у житті. Тому пам'ять про цих дивовижних людей живе і до сьогодні. Зокрема, Музей гетьманства схиляється перед Ганною Михайлівною та Іваном Гавриловичем Шовкопляс і висловлює глибоку вдячність та пошану як одним із своїх творців та фондоутворювачів.

#### Список літератури

1. Ковтанюк Н.Г., Шовкопляс Г.М. На шляху становлення Національного музею історії України (з історії музею 1917–1924 рр.) // До 100-річчя Національного музею історії України: 3 історії музею та його раритетів: Темат. зб. наук. праць. – К., 1998. – С. 17–19.
2. Кулаковська Л.В. Три долі Івана Шовкопляса // Кам'яна доба України. – Вип. 14. – Київ: Шлях, 2011. – С. 9–14.
3. Літопис-звіт Музею гетьманства за 1993 – 2006 роки / Упор. Ярова Г.І. – К., 2006. – С. 3–8.
4. Національний музей історії України. Скарбниця історичної пам'яті. – К.: Мистецтво, 2009. – 208 с.
5. Шовкопляс Г.М. Про музейну діяльність Володимира Боніфатійовича Антоновича // Національний музей історії України: його фундатори і колекції: Темат. зб. наук. праць. – К., 1999. – С. 60–68.
6. Шовкопляс Г.М., Шовкопляс І.Г. Бібліографія «Іван Мазепа – гетьман України (1687–1709)» // Неопалима купина. – № 1–2. – С. 238–255.
7. Шовкопляс Г.М., Шовкопляс І.Г. Гетьман Павло Скоропадський (1873–1945). Матеріали до бібліографії. – Київ: «Бібліотечний вісник», 1996 – 54 с.
8. Шовкопляс І.Г. Основи археології: Навчальний посібник для студентів історичних факультетів університетів та пед. інститутів. – К., 1972. – 221 с.
9. Шовкопляс І. Г. // Український Радянський Енциклопедичний Словник. – Т. 3. – К., 1968. – С. 306 – 307.
10. Шовкопляс Т.І. Іван Шовкопляс: сторінки життя // Дослідження первісної археології в Україні (До 50-річчя відкриття палеолітичної стоянки Радомишль) – Київ, 2008. – С. 8–10.
11. Ярова Г.І. Іван Мазепа – гетьман України // Неопалима купина. – № 1–2. – С. 235–236.
12. Ярова Г.І. Мазепіана в київському Музеї гетьманства // Козацька скарбниця. Гетьманські читання, присвячені десятиріччю Музею гетьманства. – Київ, 2003. – С. 43–47.